શ્રી પ્રેમાનંદ ભારતીનું જીવનચરિત્ર.

કિંમત ૦-૨-૦ [illegible] વિ. [illegible]

માળાના ગ્રાહકોને.

શ્રી પ્રેમાનંદ ગ્રંથમાળામાં સ્વામી પ્રેમાનંદ ભારતીના લેખો, ભાષણો તથા ગ્રંથોનો અનુવાદ આવશે. પોતે ભક્ત સંન્યાસી હોવાથી તેમના લખાણની વસ્તુ કેવળ આધ્યાત્મિક વિષય પરત્વે છે. એકની એક વસ્તુ પણ તેમણે એવી તો રસિક ને આકર્ષક રીતે કહેલી છે કે તે વાંચનારને મુગ્ધ કર્યા વિના રહે નહીં. તેમની દૃષ્ટિ એકમાર્ગી કે સંકુચિત નથી. ભાગ્યેજ પોતાની માન્યતાઓને આવી નિર્ભર છૂટ ને સ્વતંત્રતાથી બીજા કોઇએ પ્રગટમાં મૂકી હશે. પૂર્વાવસ્થામાં તેઓશ્રી પહેલા પંક્તિના પત્રકાર હતા. અંગ્રેજી તેમજ સંસ્કૃત સાહિત્યના પ્રખર જ્ઞાની હતા. તેમના જીવનની થોડી કથા જાણવા તેમનું ટુંકું જીવનચરિત્ર વાંચી જવા ખાસ વિનંતિ છે.

૨. તેઓશ્રી કૃષ્ણ ચૈતન્ય મહાપ્રભુના સેવક હતા. એટલે આ માળામાં શ્રી ગૌરાંગ પ્રભુના માર્ગનું સાહિત્ય પણ વખતોવખત આવશે.

૩. માળાના ગ્રાહક થનારે ગ્રાહક તરીકે નામ નોંધાવતી વેળા રૂ. ૧–૦–૦ અનામત આપવો પડશે.

૪. અગાઉથી ગ્રાહક થનારને માળાના તમામ ગ્રંથો ઓછી કીંમતે મળી શકશે.

૫. અમે સાંભળીને ખુશી થયા છીએ કે શ્રી ગૌરાંગ પ્રભુનું જીવનચરિત્ર 'સસ્તુ સાહિત્ય કાર્યાલય' તેના અનેક ભાગોમાં પ્રગટ કરનાર છે. ગુજરાતી આલમને અને ખાસ કરીને શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્ય પ્રભુની સૃષ્ટિના સેવકો તેમાંથી ભક્તિરસનો અદ્વિતીય રસ પી શકશે. વાંચનારને ખબર હશે કે બન્ને દૈવી મહાપુરુષો સમકાલીન હતા.

૬. ભક્તિ ઉપર બંગાળી ભાષામાં ઘણું જ ઉચ્ચ સાહિત્ય છે. એ અમુલ્ય ખજાનો આ ભક્તિના જમાનામાં બંધ ન રહે એ ઇચ્છવા જોગ છે. જો પ્રભુ કરશે તો આ માળાના ગ્રાહકોને તેનો લાભ આપવાની અભિલાષા છે.

श्रीमद् बाबा प्रेमानन्द भारती

मनोरंजन प्रेस, मुंबई. ४

સ્વામીજીનું જીવનવૃત્તાન્ત.

[સ્વામીજીના પોતાના શબ્દોમાં.]

બાળપણ–કૃષ્ણપ્રેમ.

કલકત્તાના એક ઘણા ઉચ્ચ બ્રાહ્મણ કુટુમ્બમાં મારો જન્મ થયેલો. આ કુટુમ્બમાં હાલના જમાનાના કેટલાક બુદ્ધિશાળી ને ધાર્મિક પુરુષો જન્મેલા. કેટલાક તો કલકત્તાની સમાજના નેતા હતા. જો કે મારા બાળપણમાં હું અન્ય દેવો પ્રત્યે ભાવ રાખતો, છતાં કૃષ્ણ પ્રત્યે મારો વિશેષ પ્રેમ હતો. હું એવું જાણતો કે કૃષ્ણ બધામાં સર્વોપરી ઈશ્વર છે. મોટા થયા પછી ધર્મ કે ઈશ્વર ઉપર મનન કરવાને મને તક મળેલી નહીં. મન પણ ભાગ્યેજ થયેલું. મારા કુટુમ્બના લગભગ બધાજ પરિજનોએ પાશ્ચાત્ય કેળવણી લીધેલી. છતાં મારા અંતરમાં મને લાગ્યાંજ કરતું કે મનુષ્યના કલ્યાણ માટે ધર્મ એ સર્વોપરી વસ્તુ છે. મારૂં હૃદય પણ એ ભાવથી ભરેલું હતું. મેં સાંભળ્યું હતું કે મારા દાદા તથા દાદી ચુસ્ત વૈષ્ણવ હતાં. એટલાજ માટે મને તેમની પ્રત્યે વિશેષ આદર ને ભાવ હતાં.

છાપાં ને સાહિત્યનો શોખ.

મને ખબર નથી કે એ શી રીતે બન્યું. પણ હું દશબાર વર્ષનો થયો, તે વખતે છાપાં ને અંગ્રેજી સાહિત્ય તરફ મારો ભાવ ઘણોજ વધી પડયો હતો. ખરે, તે વખતે મારૂં અંગ્રેજી જ્ઞાન મારા વર્ગના કોઈ પણ વિદ્યાર્થી કરતાં ઘણું સારું હતું. હું છુપકીથી મારા ઘરને [illegible] ચાલ્યો જતો ને વર્ગ બહારનાં પુસ્તકો વાંચતો. તે પુસ્તકો એવાં અઘરાં હતાં, કે મારા સરખા

ક્યાચીઓ તો સમજી પણ ન શકે. હું ઇન્ડિયન ડેલી ન્યુસમાં પત્રો લખતો. મારૂ કુટુમ્બ આ પત્રનું ગ્રાહક હતું. ઘણા કાગળો તો કચરાપટ્ટીમાં જતા. એમ પણ બનતું કે કોક કોક સુધારા સાથે પ્રસિદ્ધ પણ થતા.

તેરમે વર્ષે અસાધારણ મહત્વાકાંક્ષા.

તેરમે વર્ષે તો મારા પત્રો સુધારાયા વગર છપાવા લાગ્યા. એ જોઇ મને ઘણી નવાઈ લાગી. હું તો આનંદનો માર્યો ગાંડો ગાંડો થઇ જતો. આમ આટલી ટુંકી ઉમરે પણ દુનિયામાં એક ચુનંદામાં ચુનંદા પત્રકાર થવાની અભિલાષા મેં કેળવી. સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં મારા આવા યત્નોનો સ્વીકાર થવા લાગ્યો ને સુધારા વગર મારા લેખોને પ્રસિદ્ધિ મળી, ત્યારે મને લાગ્યું કે મારી મુરાદ બર આવશે. પ્રસિદ્ધ થએલા મારા ઉભરા કાગળના ડુચા થઇ જાય ત્યાં લગી વારંવાર વાંચ્યાજ કરતો.

બુદ્ધિવાદના આ જમાનામાં મારા ઉગતા વિચારોને સ્થાન મળે, એ વિચારથી હું આનંદમાં ઝુલવા લાગ્યો. મેં કોક ઠેકાણે વાંચેલું કે વિદેહ થયેલો જ્હોન ડિલેન લંડન ટાઇમ્સનો જગવિખ્યાત તંત્રી હતો અને તેની પ્રતિભાને લીધે તેને "ગજાવનાર" નું ઉપનામ મળેલું. હું શાળામાં હાજર કરતાં ગેરહાજર વધારે રહેતો. આવે વખતે હું કલકત્તાના એક સાર્વજનિક પુસ્તકાલયમાં જતો અને જુની લંડન ટાઇમ્સની ફાઇલો ઉપરનો કચરો ખંખેરતો જ્હોન ડિલેનના અગ્રલેખો ઘણીજ ઉત્કટતાથી વાંચતો. એથી વિદ્વાન લાયબ્રેરિયનને કુતુહલ ઉપજતું કે મેજ ઉપરનાં નવાં છાપાં મૂકી હું જુનામાં શું વાંચતો હોઇશ? મેં તેને કહ્યું કે હું જ્હોન ડિલેનના લેખોનો અભ્યાસ કરૂં છું. ત્યારથી તે મારી બાબતમાં એવો રસ લેવા લાગ્યો કે તેણે મને ગમે તે વાંચવાની પૂરી છૂટ આપી.

છાપામાં મારૂં સાહસ.

છાપામાં લખવાનું કામ મેં ચાલુજ રાખ્યું. પછીથી તો તે વૃત્તિ એટલી બધી ખીલી કે ૨૨ મે વર્ષે મેં ઇન્ડિયન નામનું એક છાપુ પ્રસિદ્ધ કર્યું. તે અલ્હાબાદમાં પ્રસિદ્ધ થયેલું. તેનું કદ આઠ પાનાનું હતું. ગ્રાહકોની અમુક સંખ્યા મુકરર થયેથી તે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે અને તે કેવા પ્રકારનું હશે, તે બતાવવા તે અંક એક નમુનારૂપેજ હતો. પહેલાં તો ગ્રાહકો હોયજ નહીં, એટલે મેં હિંદુસ્થાનના તમામ પત્રકારો તેમજ શહેરના આગેવાનો ઉપર તેની નકલો બીડી આપી.

બધાંજ છાપાંઓએ તેની સારી નોંધ લીધી. પાયોનિયર તેમજ ઇંગ્લિશમેન જેવાં પરદેશી છાપાંઓએ પણ તેનાં વખાણ કર્યાં. એથી મને ઘણી નવાઇ ઉપજી. "રાઇસ ને રૈયત" નામના છાપાના માજી તંત્રી દાક્તર શંભુચંદ્ર મુકરજીએ તો તેમના છાપાનાં પૂરાં ચાર કોલમ ભરી ઠીક પ્રશંસા કરી, અને તેને ઠેઠ આકાશે ચઢાવ્યું. તેમને ખબર પણ નહીં હોય કે તેનો તંત્રી કોણ છે.

લાહોર "ટ્રિબ્યુન" નો તંત્રી.

આ બધાથી હું હર્ષઘેલો બન્યો. પરિણામ એ આવ્યું કે તે વખતે આખા પંજાબમાં લાહોરનું ટ્રિબ્યુન નામનું પત્ર પ્રખ્યાત હતું. તેના માલેક સરદાર દયાલ સિંહે સારા પગારે તે પત્રના તંત્રી તરીકે મારી નિમણુંક કરનારો કાગળ લખ્યો. માગણીનો મેં તરતજ સ્વીકાર કર્યો; જો કે તે ભલા સરદારના મનમાં મારી છોટી ઉમર જોઇ, આ મોટા છાપાનું કામ હું કરી શકીશ કે કેમ, તે માટે શંકા આવેલી. થોડાજ વખતમાં મેં તેમને સંતોષ આપેલો.

મારે હવે વધારે છૂટ જોઇતી હતી.

બે વર્ષ પર્યંત મેં ટ્રિબ્યુનમાં કામ કર્યું. મને લાગતું ગયું કે મારે લખવાની સ્વતંત્રતા વધારે જોઇએ. તે છાપાની પુરાણી નીતિ મને પસંદ ન પડી. મારા શેઠની ઘણીજ નારાજી છતાં મારે તે જગા છોડવી પડી. મેં રાવલપિંડીમાં એક છાપાની જગા સ્વીકારી. તે છાપાનું નામ બદલી મેં પંજાબ ટાઇમ્સ રાખ્યું. તે છાપામાં હું પૂરતી છૂટથી લખવા લાગ્યો. આખા હિંદુસ્થાનમાં તેની ઠીક અસર થયેલી.

પહેલું સામાજિક છાપું.

છતાં, મારી અભિલાષા તો કાર્યપ્રદેશનાં નવાં ને નવાં ક્ષેત્રો શોધતીજ રહી. થોડાજ વખતમાં મેં પંજાબ ટાઇમ્સને તિલાંજલિ આપી. કલકતે જઈ મેં થોડાજ મહિનામાં ગપ એન્ડ ગોસિપ નામનું એક સામાજિક છાપુ અંગ્રેજીમાં પ્રસિદ્ધ કર્યું. આ છાપાએ વિચારોની સૃજનાત્મકશક્તિ માટે, તેમજ ભાષાની ઉચ્ચ શૈલી માટે નામના મેળવી. તે એટલે સુધી કે અંગ્રેજી પત્રકારોને એ પણ ખબર ન રહી કે તેનો તંત્રી હિંદુસ્થાનનો વતની છે. તેઓ દર અઠવાડિએ તેનાં છૂટે હાથે વખાણ કરતા.

મારી જીંદગીમાં દિશાફેર.

આ વખતે મારી જીંદગીમાં તેમજ મારી મહત્વાકાંક્ષાઓમાં જબરો પલટો થયો. એક પત્રકાર તરીકે મેં કંઈ અંશે નામના મેળવી હતી. છાપખાના તેમજ છાપામાંથી મને પૈસાની પણ ઠીક પ્રાપ્તિ થઇ હતી. મારી તંદુરસ્તી સારામાં સારી હતી. મારી વયે મેં એવી પ્રતિષ્ઠા સંપાદન કરેલી કે તેથી ઇર્ષ્યા ઉપજે તે સહેજ હતું. આમ છતાં એક દિવસે વિચાર કરતાં મને લાગ્યું કે હું અસુખી છું. મારી કને એવાં સાધનો હતાં જે મને સુખી બનાવી શકે, છતાં હું અસુખી હતો. અત્યારલગી તો એક પત્રકાર

તરીકે ઉચ્ચામાં ઉચ્ચા કેમ થવાય તેમાં મારૂં બધાજ ચિત્તનેજ રોકયું હતું. હવે હું તેને સુખની મૂળ શોધમાં રોકવા લાગ્યો.

હિંદુધર્મ ને પાશ્ચાત્ય રીતરિવાજો.

મેં કેટલાંક ધાર્મિક પુસ્તકોનો પહેલવહેલોજ અભ્યાસ કર્યો. એ વાત ખરી છે કે આ બધો વખત મને હિંદુ ધર્મમાં, તેના રીત રિવાજોમાં તેમજ તેના જીવનના આદર્શમાં આદર સાથે ભાવ હતો. છતાં ધર્મનો અભ્યાસ કરવાનો અવકાશ હું મેળવી શકયો નહોતો. મારૂં બધું ચિત્ત અંગ્રેજી સાહિત્યના અભ્યાસમાં રોકાયેલું રહેતું. હું અંગ્રેજી પહેરવેશ પહેરતો. નખથી માથા સુધી હું પૂરેપૂરો અંગ્રેજી બની ગયો હતો. વિચારો અંગ્રેજીમાં કરતો. દરેક કાર્યમાં અંગ્રેજીનું અનુકરણ થતું. છતાં વિચિત્ર તો એ હતું કે જયારે જયારે હું મહોલ્લાઓમાં થઇને જતો, ત્યારે કાલિની કે કૃષ્ણની મૂર્તિ આગળ ઉભો ઉભો ખરા અંતઃકરણથી નીચો નમતો. આ માનવું અઘરૂં છે, છતાં તે સાચું છે.

મને સુખનું મૂળ લાધ્યું.

ધાર્મિક ગ્રન્થોના અધ્યયનથી તેમજ સાધુ સંતોના સત્સંગથી—એમાં સ્વામી રામકૃષ્ણ પરમહંસ પણ હતા, મને માલુમ પડયું કે સુખ એ મનની સ્થિતિ છે. તે બહારની ઉંચામાં ઉંચી વસ્તુઓનો ઉપભોગ કરવાથી યાતો આન્તરમાંથી આત્મ ચૈતન્યના પ્રદેશમાંથી મળી શકે છે. બહારની વસ્તુઓને જે સુખ અધીન હોય તે પૂર્ણ હોઇ શકતું નથી; તે ક્ષણિક હોય છે. જયારે આન્તરમાંથી મેળવેલું સુખ કાયમી હોય છે, એટલુંજ નહીં, લૌકિક સુખો કરતાં તેનો રસાનુભવ વધારે ઉન્નત અને આનંદદાયી હોય છે.

આન્તરિક સુખ પાછળ મથન.

આવો ખુલાસો થતાં મેં આન્તરમાંથી સુખ મેળવવા ઠરાવ

કર્યો. સાધુ સંતોનો સત્સંગ મને કાંઇક રસ આપી શક્યો ખરો, પણ તે અલ્પ હતો. મારે તો કાયમી રસ જોઇતો હતો, કે જે સતત આન્તરમાંથી ઝર્યાં કરે.

મને આવા આનંદની ક્ષુધા લાગી. ખરૂં જોતાં આખી દુનિયા એવા સુખની ભૂખી છે, એટલું કે તેને તે મેળવવાનો રસ્તો જડતો નથી. મેં તરતજ શોધી કાઢ્યું કે ગુરૂ વિના તે મળી શકશે નહીં. ગુરૂ મેળવવા મેં દૃઢ સંકલ્પ કર્યો, જરૂર પડે તો જીંદગીના ભોગે પણ.

મારા "ગુરૂ"ની શોધમાં.

મારા હૃદય સાથે નક્કી કરી હું અયોધ્યા નજીકના પ્રદેશમાં જવા નીકળ્યો. મેં નિશ્ચય કર્યો હતો કે ત્યાં પહોંચ્યા કેડે જો મને મારા ગુરૂ ત્રણ દિવસની અંદર નહીં મળે તો મારે પવિત્ર સરજુમાં દેહને ફેંકી દેવી. મેં મારો સંકલ્પ બરાબર પાળ્યો હોત. પણ સાનંદાશ્ચર્ય મને મારા ગુરૂ પહેલેજ દિવસે મળ્યા. સરખી પિછાણવાળા એક મિત્રના ઘરમાં અમારા બન્નેની આંખો મળી; અમારાં હૃદય એક બીજાને વળગી પડયાં ને જાણે ઘણા લાંબા વિયોગ પછી તે મળ્યાં હોય, તેમ ફરીવારના સંયોગાનંદથી ઘડીભર ઝણઝણી રહ્યાં!

મારો આધ્યાત્મિક વિકાસ.

ત્યાર પછી તો નિદ્રા કે ભોજનનો વખત બાદ કરતાં તેમનો પલ્લો હું છોડતોજ નહીં. એક દિવસે અડધા કલાકથી પણ ઓછા વખતમાં તેમણે મને સાંખ્યવાદનું રહસ્ય સમજાવ્યું. મારી આંખોનાં પટળ ઉઘડી ગયાં. જડ દુનિયા મારા આત્મા આગળથી ખસી ગઇ. સંન્યાસના ગૂઢ ભાવમાં મારો આત્મા લીન થયો. બાહ્ય દુનિયા તેના નવા રંગમાં રંગાયેલી ને નવા પ્રાણથી ચેતનમય લાગી. મારી આગળ પાછળની સર્વ વસ્તુઓ જાણે આ માયાવી જગતના આદિ કારણ ને તત્ત્વરૂપ એવા એકજ તત્ત્વની બનેલી હોય, એમ દેખાવા લાગી.

હું સંન્યાસી થયો. ૧૦.

તરતજ મેં દુનિયાનો ત્યાગ કર્યો. સંન્યાસી થયો, તેજ વખતથી મારી સઘળી દુન્યવી હયાતિ મારી સ્મૃતિમાંથી તદ્દન ભૂંસાઇ ગઇ.

આ વાતને બન્યે આજે વીસ વર્ષો થયાં. મારા ગત જીવનની આ મુખ્ય મુખ્ય હકીકતોની વિગત આપવા મારે મહેનત કરવી પડે છે. છેલ્લાં વીસ વર્ષની મારી દરેક પળ આનંદથી ભરપૂર ગઇ છે. કાળનો કે સ્થળનો બાધ મારા આનંદને નડયો નથી. હસતો હોઉં કે રડતો હોઉં, દુઃખમાં હોઉં કે માંદો, સદાયે તે આનંદ મારામાં સ્થિર રહ્યો છે. દુઃખમાં પણ તે આનંદનો અનુભવ તદ્દન વિસારે પડયો નથી.

શ્રીકૃષ્ણનું દર્શન.

વેદાન્તનો–જ્ઞાનમાર્ગનો અભ્યાસ કરી મેં તે છોડી દીધો. મને તેનાથી સંતોષ ન થયો. મારે તો સાકાર પ્રભુ જોઇતો હતો. મને તે મળી ગયો છે. મારી ધ્યેયમૂર્તિ શ્રીકૃષ્ણની હતી. એથી મેં શ્રીચૈતન્યનો વૈષ્ણવવાદ ગ્રહણ કર્યો. અને કહી શકું તેનાથી પણ અલ્પ કાળમાં હું મારા કૃષ્ણનાં દર્શન પામી શકયો. તેનાં દર્શન કરવા તેને પોકારતો, તેને માટે રડતો, ઠેઠ કલકત્તાથી વૃંદાવન સુધી એટલે ૮૦૦ મૈલ હું પગે ચાલતો પ્રથમની યાત્રાએ નીકળેલો.

વૃંદાવન તરફ પ્રયાણ.

પ્રયાણકાળે આકાશમાં તેના સુંદર ત્રિભંગી સ્વરૂપે મને ઘણીવાર દર્શન દીધેલાં–અસંખ્ય બ્રહ્માંડો પ્રત્યે પ્રેમથી ઉભરાતાં અણિયાળાં તેનાં નયન કમળ હતાં; મયૂરપીચ્છનો તેનો મુગટ હતો; તેના હાથમાં વાંસળી હતી. તેમાંથી રણકતું આત્માનું સંગીત આપી પ્રકૃતિને ઝણઝણાવી મૂકતું ને મારા અણુ અણુને

ઓગાળી મૂકતું: તે અડધી મિનિટ દર્શન દે, પાછા દિવસોના દિવસ સુધી દેખાયજ નહીં. પણ મારો ઝૂરતો આત્મા તેને ફરીથી જોવા પામે, ત્યાં લગી તે દર્શન મને ટકાવી રાખતું.

વૃંદાવન પહોંચ્યા પછી મેં વૃંદાવનનો આત્મા જોયો. ૫૦૦૦ વર્ષ પહેલાંના જીવન તત્ત્વથી તે ચેતનમય હતું. આ વૃંદાવનની રજ ઉપર શ્રીકૃષ્ણનાં ચરણકમલ ચાલેલાં. તેની ઉપર જ તેણે તેની દૈવી લીલાઓ કરેલી. આજે ભક્તો તે દ્વારા તેમના હૃદયમાં પ્રેમનો વિકાસ કરી રહ્યા છે.

અમેરિકા તરફ ગમન.

સંન્યાસ લીધા પછી મેં બાર વર્ષ હિંદુસ્થાનનાં પવિત્ર તીર્થોની યાત્રા કરવામાં, સંકીર્તન કરવામાં તથા ભાવિક ભક્તોને બોધ કરવામાં ગાળ્યા. તે પૈકી છેલ્લાં બે વર્ષ તો હું વૃંદાવનમાં જ રહેલો. મારી ઇચ્છા તો એવી હતી કે, દૈવી પ્રેમથી ભરેલી અને પવિત્ર સાધુઓના સત્સમાગમવાળી તે જગામાંજ બાકીની જીંદગી ગાળવી.

એક દિવસે આગળ વધેલા ભક્તોની સાથે આખો દિવસ મેં પ્રભુપૂજામાં ગાળ્યો. રાત્રે મારી માળાને ભેરવી દીધી. અને વૃંદાવનની મધ્યમાં આવેલા રાધાકુંડની એક ઓરડીમાં કામળ ઉપર આડો પડયો. પડયો એવોજ પરમાનંદની સુષુપ્તિએ મને ઘેરી લીધો. મારી સૂક્ષ્મ આંખને તે આખો ઓરડો સોનેરી પ્રકાશથી ઝગમગતો લાગ્યો. તે પ્રકાશ એટલો તો વાસ્તવિક લાગતો હતો કે રખેને તે સ્વપ્ન હોય તેની ખાતરી કરવા મેં મારી આંખો સાહજિકપણે ઉઘાડી. આખો ઓરડો તે સોનેરી પ્રકાશથી ચળકતો હતો. હું ઉઠયો ને બેઠો થયો. પ્રકાશ વધતો જતો હતો. તરતજ મારાં ચક્ષુ આગળ એક મુખાકૃતિ દેખાવા લાગી. આખું સ્વરૂપ દેખાવા લાગ્યું. તે મૂર્તિ શ્રીકૃષ્ણના પુર્ણાવતાર શ્રીચૈતન્યની હતી. હું તે પ્રભુનો દાસાનુદાસ હતો; તેનેજ

મારા હૃદયના બધાજ બળથી ભજતો હતો. શ્રીચૈતન્યનું ગૌર અંગ, તેમનું મલકાતું મુખારવિંદ, તે બધું એટલું તો સુંદર હતું કે મારી આંખો ઘડીએ ઘડીએ બદલાતાં તેનાં લાલિત્યોને પીતાં પીતાં ત્યાંજ ચોંટી રહી. મને લાગ્યું કે મારા શરીરનો ભાર જતો રહ્યો છે. મારો દેહ જાણે તેના છિદ્રોમાંથી ફુટતાં સોનેરી કિરણોમાં તરતો હતો.

પ્રભુના હોઠ હાલ્યા. મને લાગ્યું કે તે કાંઇક બોલે છે. તે સંગીતમય ધ્વનિ પ્રત્યે મારા કાનને વાળતાં મેં સાંભળ્યું કે "પ્રિયવર, તારે ઠેઠ પશ્ચિમમાં—અમેરિકામાં જવાનું છે; ત્યાં શ્રીકૃષ્ણનું નામ ફેલાવજે. ભય રાખવાનું કાંઇજ કારણ નથી. તને મારી સોડમાં સુરક્ષિત રાખીશ. મારા હૃદયમાં લઇને રહીશ."

ધીરે ધીરે તે મૂર્તિ ઓગળી ગઇ. હું એટલો બધો આકર્ષિત બન્યો હતો કે એકે શબ્દ બોલી ન શકયો. આની પહેલાં દરિયો ઓળંગી પેલીપાર જવાનો કદીએ મેં સંકલ્પ કરેલો નહીં. વૃંદાવનની પવિત્ર ભૂમિમાં વૈષ્ણવ સાધુ તરીકે રહેવામાં મને સુખ ને સંતોષ ઉભય હતાં. પણ પ્રભુની ઇચ્છા જુદી હતી. અનિચ્છા છતાં મારા હૃદયના પ્રભુ પાસેથી આવેલી આજ્ઞાને મેં સ્વીકારી લીધી.

પશ્ચિમ તરફ દરિયાઇ સફર.

બે મહિનામાં તો વ્હાલા હિંદને સલામી આપી હું રડતા ને દુઃખી હૃદયે દરિયાઇ સફરે નીકળ્યો. અમેરિકાની મુલાકાત લીધા પહેલાં થોડો વખત ફ્રાન્સમાં ને છ મહિના લંડનમાં થોભ્યો. મારા શ્રદ્ધાળુ શિષ્યે આપેલા પૈસા ઇંગ્લાંડમાંજ ખુટી ગયા. પણ પૂર્વ -તેમજ પશ્ચિમ ઉભયનો પ્રભુ તો એકજ છે. તેણે તે અજાયબ રીતે પૂરા પાડયા. મેં મૂર્તિપૂજાના બચાવમાં એક લેખ લખ્યો. શાહેનશાહ સપ્તમ એડવર્ડના રાજ્યાભિષેક પ્રસંગે જેપુરના મહારાજા લંડનમાં આવેલા, તેઓ મરકરીના ભારા

થઇ પડયા હતા. એવું બન્યું હતું કે તેમણે પોતાની સાથે શ્રી ગોપાલજીની મૂર્તિ રાખી હતી. મને તો ખાતરી હતી કે મારો લેખ લંડનના કોઇ પણ છાપામાં પ્રસિદ્ધ થવો અસંભવિત છે. મેં એક સારામાં સારા એવા વેસ્ટ મિનિસ્ટર ગેઝેટ નામના છાપામાં લેખ મોકલ્યો; કે જેથી તેને કચરા પેટીમાં દફનાવી દેવામાં આવે તોપણ, માન સાથે તેમ બને. મેં તે સવારના ચાર વાગે ટપાલમાં નાંખ્યો. દશ વાગે હું હેમ્પટન હિંદી સિપાઇની ટુકડી જોવા ગયો.

મોટા અક્ષરો ને ભારે માન.

મોટરના આગળના ભાગમાં બેસી હું સાંજના ચાર વાગે પાછો ફરતો હતો. તેવામાં મેં મારા લેખનું મથાળું ને મારૂં નામ ગેઝેટનાં મોટા અક્ષરવાળાં પોસ્ટર્સમાં જોયાં. હું તરતજ ગાડીમાંથી ઉતરી પડયો. એક નકલ ખરીદી જોયું તો મારા લેખની આગળ પાછળ કિનારી છાપી તેને અગ્ર ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરેલો. ખરે, મને ઘણુંજ સારૂં લાગ્યું, હું આનંદમગ્ન બન્યો. તરતજ તંત્રીને મળવા ગયો. મારા વતનના ધર્મનો બચાવ કરવા માટે તેણે મને મુબારકબાદી આપી. એટલુંજ નહીં. સાથે ત્યાં ને ત્યાંજ પાંચ ગીનીનો એક ચેક આપ્યો. મને યથેચ્છ લેખો મોકલવાની વિનંતી પણ કરી. મેં લખ્યા પણ ખરા. હવે તો બીજાં પણ મોટાં છાપાઓ તરફથી મોટી રકમની માગણી સાથે નિમંત્રણો આવવા લાગ્યાં. તેમાં પણ મેં લેખો લખેલા.

અમેરિકામાં શિષ્યોનું ભારે લશ્કર.

આ રીતે હું ખુશીથી બે મહિના રહી શકું તેટલી આવક પ્રાપ્ત થઇ. પણ હું પશ્ચિમમાં છાપાનો ધંધો કરી કમાવા નહોતો ગયો. તરતજ હું અમેરિકા તરફ રવાના થયો. ન્યુ યોર્ક પહોંચ્યો ત્યારે મારી કને ફક્ત એક પાંચ પાઉંડની નોટ ને થોડા

ડૉલર માત્ર હતાં. તેજ નોટ મારી પાસે પાછી ફરી છે. પ્રભુએ શરૂઆતથીજ તે દૂર દૂરના દેશમાં પણ મારી સંભાળ લીધેલી. ન્યુ યોર્ક હેરલ્ડ નામના છાપાની એક રવિવારની ખાસ પ્રતમાં મેં મારા ધાર્મિક અનુભવો પ્રસિદ્ધ થવા મોકલેલા. તે બદલ મને એક ઘણીજ ન માની શકાય તેવી મોટી રકમ આપવામાં આવેલી. તે લેખ જુદા જુદા પાંચ રંગોમાં છપાયો. હેરલ્ડની તે આવૃત્તિનું વેચાણ કદી પણ નહીં થયું હોય તેવું ૧૦,૦૦,૦૦૦ જેટલી નકલોનું થયેલું. એથી મારી અને મારા સંદેશાની જાહેરાત એટલી બધી થઇ કે સ્ત્રી અને પુરૂષ બન્ને જાતિમાંથી મુલાકાત આપનારાંની મારે ત્યાં ઠઠ જામવા લાગી. મેં જ્યારે ધાર્મિક શિક્ષણ આપવાનો વર્ગ કાઢયો ત્યારે ઘણા વિદ્યાર્થીઓ થયા. એથી તે શહેરની વસ્તીના મધ્યસ્થળે હું એક માટું ભવ્ય મકાન સારા લતામાં લઈ શક્યો.

ખરા કાર્યનો આરંભ.

અહીં મેં મારા ખરા કાર્યનો આરંભ કર્યો. પ્રથમ તો હિંદુ ધર્મનું તત્ત્વજ્ઞાન સમજાવ્યું. શ્રીકૃષ્ણનો બોધ કર્યો. હું કયાં દુનિયામાં છું, હું પશ્ચિમમાં, પૂર્વમાં, ઉત્તરમાં કે દક્ષિણમાં છું, તેનો મેં વિચાર ન કર્યો, તે વિચારની દરકાર સુદ્ધાં ન રાખી. મારા શ્રોતાજનો ધોળા કે ઘઉંવર્ણા છે, યાતો તેઓ ખ્રીસ્તધર્મ કે જયુ ધર્મ પાળે છે, યાતો તેઓ હિંદુ ધર્મને ચહાનારા કે નિંદનારા છે, એ જોવાની પણ મેં ચિન્તા ન કરી. શ્રોતાજનોના સ્થળનો કે પરિસ્થિતિઓનો અને બંધનોની કશી પણ ચિન્તા કર્યા વિણ હું મારા બધાજ આત્મબળથી બોલતો. મારી દઢ શ્રદ્ધામાંથી જન્મ પામેલી માન્યતાઓ હું એમને કહેતો. મને કહેતાં અચંબો થાય છે કે તેમના હ્રદયમાં તે સોંસરી પ્રવેશ કરતી. દરેક પ્રસંગે જ્યારે હું મારૂં બોલવું બંધ કરતો, ત્યારે કોઈ

શકતો કે તેઓ મારા વિચારો ને ભાવોની યોગ્ય કદર કરી, મારી પ્રત્યે ભક્તિભાવ પ્રદર્શિત કરતા હવે તો તેઓ આગ્રહ કરવા લાગ્યા કે હિંદુ ધર્મને માર્ગે ને હિંદ ધર્મના વિચારો પ્રમાણે આત્મવિકાસ કેમ થાય, તેનું કાંઇક વ્યવહારિક શિક્ષણ તેમને મળવું જોઇએ.

તેમની આવી ધર્મજીજ્ઞાસાનો મેં તરતજ જવાબ વાળ્યો. જેવી રીતે હિંદુસ્થાનમાં દિક્ષા અપાય છે તેવીજ રીતે મંત્રો આપી હું તેમને પણ દિક્ષા આપવા લાગ્યો. મંત્રોમાં કેવી આધ્યાત્મિક શક્તિ રહેલી છે, તેનું ભાન તો કેવળ હિંદુસ્થાનનેજ છે; પશ્ચિમની દુનિયાને તે ન હોય. તેઓ મંત્રનો મન વડે જપ કરવા લાગ્યા. તેના પરિણામે તેઓને એવાં અજબ આંદોલનનો અનુભવ થવા લાગ્યો કે તેવો આનંદ તેઓએ કદીએ અગાઉ નહીં અનુભવેલો. એટલુંજ નહીં. તેમનાં મન ને શરીરમાં પણ સુધારો થયો. તેમના ચહેરા ઉપર એવી તો સુરખી આવી કે તેમના મિત્રોને પણ ખબર ન પડી કે એ ક્યાંથી ને કેવી રીતે આવી.

શિષ્યોની સંખ્યા વધી.

જ્યારે હું હિંદમાં હતો ત્યારે મને લાગતું કે કોઇ હિંદુ એ પશ્ચિમની દુનિયાને ધર્મનું શિક્ષણ આપવાની જરૂર છે. તે શિક્ષણમાં વેદનાં અદ્વિતીય સનાતન સત્યોનોજ કેવળ સમાવેશ થવો જોઇએ નહીં. તેમાં ઘણા વખતથી પ્રવર્તમાન થયેલી મૂર્તિપૂજાના સત્યનો પણ સમાવેશ થાય. આમ થાય તો હિંદનું તાત્વિક, આધ્યાત્મિક ને ધાર્મિક ચેતન ઘણા પ્રાશ્ચાત્ય આત્માઓમાં પણ જાગૃત કરી શકાય. આ વિચાર કેવો સાચો હતો તેની પ્રતીતિ હવે મને થવા લાગી.

ક્રાઇસ્ટ ને કૃષ્ણ.

મહિનાઓ પસાર થતા ગયા તેમ તેમ મારા શિષ્યોની સંખ્યા વધતી ગઇ. શ્રીકૃષ્ણના બોધથી શ્રોતાજનોનાં તેમજ શિષ્યોનાં મન પ્રકાશિત થવા લાગ્યાં. તેમાંના ઘણાખરા તો જિસસ ક્રાઇસ્ટને માનતાજ નહોતા. શ્રીકૃષ્ણ બોધની એ અસર થઇ કે ચુસ્ત ખ્રીસ્તી ધર્મના પંથીઓ કરતાં પણ તેઓ ક્રાઇસ્ટને વધારે પ્રેમથી ચાહવા લાગ્યા. ઘણા ઢોંગી ખ્રીસ્તો તો ક્રાઇસ્ટને મહાન ને તારક તરીકે માનવાની ખાતરજ માનતા. તેમણે તેને તારક તરીકે સ્વીકારેલો હોય તો તે એટલા માટે કે તેમને તેવું કહેવામાં આવેલું. પણ મારાં ધાર્મિક વ્યાખ્યાનોમાં નાઝેરિનના સ્વરૂપનો સ્પષ્ટ ખુલાસો આપવામાં આવતો. એથી ક્રાઇસ્ટ એ શું છે, એ મારા શિષ્યો સમજતા થયા. હવે તેઓ ક્રાઇસ્ટ પ્રત્યે કેવળ બુદ્ધિ કે હૃદયના આદરભાવથીજ નહીં, પરંતુ એક પૌરસ્ત્ય પરમાત્મા પ્રત્યે જે ભક્તિભાવ દર્શાવે છે, તેવો ભાવ તેઓ બતાવવા લાગ્યા.

બોસ્ટનમાં નિમન્ત્રણ.

તેવામાં બોસ્ટનમાં આન્તરરાષ્ટ્રીય શાંતિ પરિષદની બેઠક ભરાવાની હતી. તેમાં મને નિમન્ત્રણ આવ્યું. હિંદુસ્થાન તરફથી મને તે પરિષદનો ઉપપ્રમુખ નીમવામાં આવ્યો. આભાર દર્શાવનારા મારા ટુંકા ભાષણમાં મેં હાલના જમાનાની સંસ્કૃતિ સામે હુમલો કર્યો ને જણાવ્યું કે તે અમારી પ્રાચીન સંસ્કૃતિનો પાયો ઉખેડી નાંખે તેવી છે. સુધરેલા લોકોની બનેલી તે ૫૦૦૦ ની સભાએ મારા ભાષણને સારો આવકાર આપ્યો. નવું વાક્ય શરૂ કરૂં તે પહેલાં તો તેમની તાલિઓના રોકાણથી મારે ઘડીએ ઘડીએ થોભવું પડતુ. મારૂં ભાષણ અમેરિકાના તમામ અગ્રગણ્ય છાપામાં પ્રસિદ્ધ થયું. હું સર્વ સ્થળે જાણીતો થયો. બોસ્ટન

વાસીઓએ મને જવાની રજા પણ ન આપી. મેં ન્યુ યોર્કમાંથી બોસ્ટનમાં મુકામ બદલ્યો. અહીં મેં એક વર્ષ સુધી ભાષણો આપ્યાં. વર્ગો પણ ચલાવ્યા.

લોસ એન્જેલિસ તરફથી નિમન્ત્રણ.

પૂર્વ ને મધ્ય અમેરિકામાં થઈ મેં અત્યાર સુધીમાં ૩૦૦૦ શિષ્યો બનાવ્યા હશે. નિમન્ત્રણથી પણ મેં ઘણાં બીજાં શહેરોમાં ભાષણો આપેલાં. પછીથી લોસ એન્જેલિસ તરફથી મને નિમન્ત્રણ મળ્યું.

અમેરિકાના તે શહેરમાં ધર્મોની પાર્લામેન્ટ ભરાવાની હતી. પાસિફિક મહાસાગરના કિનારે આવેલું લોસ એન્જેલિસ સાઉથ કેલિફોર્નિઆની રાજધાનીનું શહેર છે. તેનાથી ૧૪ મૈલ દૂર આ શહેર એક મહિનામાં બાંધવામાં આવેલું.

મેં અહીં એક મહિના સુધી ભાષણો આપ્યાં ને સેંકડો શિષ્યો કર્યાં. આ વખતે મારા શ્રીકૃષ્ણ નામના પુસ્તકની પ્રસિદ્ધિને એક વર્ષ થઇ ચૂક્યું હતું. તેણે હજારો મનુષ્યના હૃદયમાં શ્રીકૃષ્ણ વિશે શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરી હતી. લોસ એન્જેલિસના લોકોની એવી ઇચ્છા હતી કે મારે ત્યાંજ મુકામ કરવો. આખા અમેરિકાના બધા શહેરોમાં તે સુંદરમાં સુંદર હતું. એટલુંજ નહીં. ત્યાંની આબોહવા પણ હિંદની આબોહવાને મળતી હતી. મેં મારો મુકામ ત્યાં ફેરવ્યો.

શ્રીકૃષ્ણાશ્રમ ને મંદિર.

મારા મનમાં એવી તીવ્ર અભિલાષા હતી કે અમેરિકાના વૈષ્ણવો માટે એક શ્રીકૃષ્ણાશ્રમ સ્થાપવું ને સાથે સાથે શ્રીરાધાકૃષ્ણનું તેમજ શ્રીચૈતન્યનું એક મંદિર પણ બંધાવવું. આ અભિલાષને મેં આ સ્થળે મૂર્તિમંત કર્યો. અહીં હિંદુશાસ્ત્રની કથા સાંભળવા તથા હિંદી ઢબ પ્રમાણે સંધ્યા આરતિ કરવા મારા શિષ્યો આવતા. પૂજા પણ હિંદુ વિધિ પ્રમાણેજ થતી.

મારી સાથી મોટામાં મોટી તો એ પ્રાર્થના હતી કે સુધારાના શિખરે પહોંચેલી પ્રજા માટે અને માત્ર નામના ખ્રીસ્તીઓની વચ્ચે મારા પ્રભુનું મંદિર બંધાય, ને ત્યાં આર્યભક્તિમાં જે દીનતા જોવામાં આવે છે, તેવી દીનતા વડે તેની આગળ સાષ્ટાંગ દંડવત થાય. પ્રભુએ મારી પ્રાર્થનાને આ પ્રમાણે પૂરી પાડી. લાઈટ ઓફ ઇન્ડિયા નામનું માસિક પણ અહીંથીજ પ્રસિદ્ધ થયેલું. મારી મારફત અગર તો મારા પુસ્તક દ્વારા જે હજારો હૃદયો કૃષ્ણચેતનાની જાગૃતિ વગર રહ્યાં હશે, તેમની સેવા આ માસિકે કરી.

આરામ ને હિંદ તરફ પ્રયાણ.

આ પ્રમાણે પાંચ વર્ષમાં મેં ૫૦૦૦ શિષ્યો કર્યા. તેઓ અંતઃકરણની ખરી ભક્તિ વડે ને વિધિપુર્વક શ્રીકૃષ્ણની બરાબર પૂજા કરતા. એવા પણ હજારો માણસો હશે, જેઓ મારા પુસ્તકમાં કે ભાષણોમાં પ્રતિપાદન કરેલાં હિંદનાં તાત્વિક સત્યો પ્રમાણે તેમની જીંદગી પસાર કરવાનો યત્ન કરતાં હશે.

અમેરિકાના મારા નિવાસ દરમિયાન હું સવારના ૮ થી તે રાતના બાર સુધી દરરોજ કામ કરતો. મને આરામની ઘણીજ જરૂર હતી. મેં જોયું કે અમેરિકામાં મને આરામ નહીંજ મળી શકે. દિવસે દિવસે મારા વખત ને કામ ઉપર આક્રમણો વધ્યાંજ જતાં. વળી મને એવી પણ અભિલાષા હતી કે મારે વતનમાં થોડો વખત જઈ આવવું. મને કહેતાં નવાઈ થાય છે કે શ્રી-કૃષ્ણાશ્રમની હવા જાણે પવિત્ર વૃંદાવનનીજ હવા હોય તેવી લાગતી. આમ છતાં હિંદની પવિત્ર ભૂમિનો સ્પર્શ કરવાની મારી ઇચ્છા હતી અને હું પાછો ફર્યો. મારા શિષ્યો ને મિત્રોએ મારા વિયોગથી આક્રંદ કર્યું, નિસાસા નાંખ્યા ને રડયા. તેઓએ મારી વિદાયગીરીના માનમાં ભવ્ય મેળાવડો ભરેલો. તેમાં લોસ એન્જેલિસના ખ્રીસ્ત પાદરી રેવરન્ડ બેન્જામિન ફ્રિલ્સ પ્રમુખસ્થાને હતા.

મારો સંદેશો તે પ્રભુનોજ સંદેશો હતો. પ્રભુએજ મારા ને મારા શિષ્યોં દ્વારા તેને ગતિ આપી.

ત્યાંથી પાછા ફર્યો કેડે મારી ઉપર અમેરિકાથી મારા શિષ્યોના સેંકડો પત્રો મળ્યા છે. તેઓ લખે છે કે શ્રીકૃષ્ણનો ધર્મ દૂર ને દૂર ફેલાતો જાય છે. એટલુંજ નહીં. જે જે સત્યોનો બોધ મેં અગર મારા ગ્રન્થે કરેલો છે, તે બીજા ધર્મોમાં તેમજ ખ્રીસ્તી ધર્મની દુનિયામાં પણ દાખલ થવા લાગ્યાં છે.

કેવળ ધર્મનો અંત.

મને ખાતરી છે કે થોડા વખતમાં ઘણા પાશ્ચાત્યો થોડે ઘણે અંશે અંદરથી હિંદુ થશે. પશ્ચિમનાં આત્મભૂખ્યાં માણસો બે પ્રકારના અગ્નિ વચ્ચે સીજાય છેઃ એક તો હાલનો વિજ્ઞાની જડવાદ ને બીજો દેવળવાદનો સુકો આચારવાદ. તેઓ હવે સમજવા લાગ્યા છે કે હિંદના ધાર્મિક પ્રચારકો તેમના તરસ્યા આત્માઓમાં આધ્યામિક જીવનનું જે અમૃત રેડી રહ્યા છે, તે જીંદગીની મોટામાં મોટી બક્ષીસ છે. ધર્મ ને પ્રેમની આ ભૂમિમાંથી જેટલા વધારે પ્રચારકો જાય તેટલું વધારે સારૂં. પણ એ પ્રચારકો એવા હોવા જોઇએ, જેમણે પરાત્વર સત્યોની સ્વાનુભાવથી પ્રતીતિ મેળવી હોય. આમ નહીં બને તો પરિણામ એ આવશે કે પ્રભુએ મારા તથા સ્વામી વિવેકાનંદના અથાગ પ્રયત્નો ને કાર્યો દ્વારા અમારા કિંચિત્ કાર્યને પુષ્ટિ આપી છે, તે બગડી જશે ત્યાં તો કેવળ સંન્યાસીઓએજ જવું, એવા સંન્યાસીઓ જેઓ ત્યાગી હોય. તેઓ એવા હોવા જોઇએ કે અમેરિકાની આકર્ષક મોહિની સામે ટકી શકે, એટલુંજ નહીં પણ તે જડ-વાદના પ્રચંડ મોજામાં પણ પવિત્ર હિંદના જેવું આધ્યાત્મિક વાતાવરણ ઉત્પન્ન કરી શકે.

× × × × ×

આદર્શોને જીવંત રાખો ને આપણે સહિસલામત છીએ.

હિંદ ઇંગ્લાંડને આધીન છે. તેનો દરજ્જો એક સંસ્થાન જેવો પણ નથી. આપણા હાલના રાજાઓ આપણા હિંદીઓને સમજતા નથી. આપણા આન્તરિક જીવનનો ઝીણો અભ્યાસ કરવાની, તેની વિચારદિશા જાણવાની, કે મનનાં વલણો પિછાનવાની સુદ્ધાં તેમણે દરકાર કરી નથી. ઇશ્વરનો ઉપકાર માનો કે તેઓ હાલ કાંઇક કાંઇક વિચાર કરતા થયા છે. અત્યાર સુધીમાં તો કેવળ ભૌતિક શિક્ષણ આપી તેઓએ આપણા યુવકોમાં બળવાખોર વિચારોનાં બીજ વાવ્યાં છે. તેઓ તેનાં ફળ ચાખી રહ્યા છે. આવી ધાર્મિક ચૈતન્યવાળી ઉચ્ચ પ્રજાને એવી જાતની કેળવણી આપવી તે કેટલું દુષિત છે, તે હવે દેખાય છે. તેમની એ ભૂલ સુધારવાનો હવે વખત આવી પહોંચ્યો છે. હિંદમાતાને કેવળ બાહ્ય દ્રષ્ટિથી એટલે અર્થશાસ્ત્ર ને રાજયનીતિના વણાટથી બનેલી તેની બાહ્ય ચામડીને પૂજનાર નહીં, પણ જેનામાં સ્વદેશનો ખરો ધાર્મિક, તાત્વિક, સામાજિક, ને કૌટુમ્બિક એવો સનાતન આત્મા જાગૃત થયો હોય, એવા દેશભક્તાની જરૂર છે. આવા દેશભક્તો દેશની કેટલી દોલત લૂટાઇ જાય છે કે કેટલા માણસો ભૂખે મરે છે તેની દરકાર ધાર્મિક ચૈતન્યના ભોગે નહીં કરે. હિંદીઓ કોતરોમાં રહે કે એકજ વખત ખાઇ જીવે તેના કરતાં આ વાત ઓછી મહત્વની નથી. આપણે આપણા વેદો, પુરાણો, સ્મૃતિઓ, દર્શનો, વ્હાલાં રામાયણ ને મહાભારત કાયમ રાખીએ; આપણા પ્રાચીન ઋષિમુનિઓ જે સાચા પ્રકાશને ભજતા તેના વડે આપણી ચેતનાને જાગૃત કરીએ; આપણા રીતરિવાજો પણ જાળવી રાખીએ; તો પછી આપણે આજે શું ખાધું કે કાલે શું ખાઈશું તેની દરકાર નહીં કરીએ. આપણી આધ્યાત્મિકતાજ આપણી ધરતીમાં કસ લાવશે; અને

જમીન એવી તો ભીનાશવાળી થશે કે પુષ્કળ ફળદ્રુપ બનશે. આપણે વિશ્વના ગુરૂપદે છીએ. આપણે આ બે વાતને સંભાળી લઇએ, ને આપણા દ્વારા ટકાવી રાખીએ, તો રાજ્યનૈતિક હોદ્દો આપણને વિશ્વમાં જેટલે ઉચ્ચે લઇ જાય તેના કરતાં તે આપણને વધારે ઉચ્ચે લઇ જશે. આધ્યાત્મિક સાધુ મટી રાજનૈતિક શૂદ્રો બનવું, તે તો આ માનસિક ભૂખના અંધારામાં પણ એક આપત્તિ-રૂપ ગણાય. પ્રભુ ચૈતન્યનું શરણ આપણે સ્વીકારીએ અને બધું બરાબર થઇ જશે. એને આધારેજ મનુષ્ય જાતિની આદિ પ્રજા તરીકે આપણે અદ્યાપિ ટકી રહ્યા છીએ.

એજ ગ્રન્થકર્તાના અન્ય ગ્રન્થો:   ૧૦.

[હવે પછી છપાનાર]

પ્રેમસ્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણપરમાત્મા.

(Shree Krishana: the lord of love)

(થોડાક અભિપ્રાયો.)

ન્યુયોર્ક ડેલી ન્યુઝ—શ્રીકૃષ્ણનો ગ્રન્થ એક **સમર્થ**—**અસાધારણ** ગ્રન્થ છે.

હેન્રી પીની ડયુબોઇસ—તમારો ગ્રન્થ મારા ગુરૂનું સ્વપ્ન પુરૂં પાડે છે. તેને ત્રણ આવરણો છે. એક સામાન્ય વાચક માટે, બીજું બુદ્ધિશાળી માટે, ને ત્રીજું કળાવાન માટે: ત્રણે સર્વોત્તમ છે. હરેકે હરેક ભાગ બબ્બેવાર વાંચવા જેવો છે, એક વિચાર માટે ને બીજી તેના વાઙ્મય સૌંદર્ય માટે.

લિસનર—લેખક ઉચ્ચ પ્રજાના આત્માનું દર્શન કરાવે છે. હાલના વિજ્ઞાનનો તેને ડર નથી. પગલે પગલે જાણે આધુનિક વિજ્ઞાન સૂચિત કરવામાં આવ્યું હોય તેમ લખે છે. પ્રાચીન દુનિયામાં અપૂર્વ શ્રદ્ધા ને ઋજુતા દર્શાવે છે. કેટલાક મહાન સર્વવ્યાપી સિદ્ધાન્તોમાં જાણે જુના વખતનો કોઈ પ્રજ્ઞા આદેશો આપતો હોય, તેમ વિશ્વની ઉત્પત્તિ ને વિકાસ ઉપર 'સનાતન

જ્ઞાન મેં 'બુદ્ધિચાતુર્ય' વડે સીધું ને સાદામાં સાદું સ્પષ્ટિકરણ કરવામાં આવ્યું છે.'

ધી ઓરિયન્ટલ રિવ્યુ—લેખકની હીંમત કલ્પનામાં ન આવી શકે તેવી છે. તેવી હીમતનો સત્કાર કરવા દુનિયા રાહ જોઇ રહી છે. જેણે સૃષ્ટિના પરમ સત્યનો સાક્ષાત્કાર કર્યો હોય, અને જીવનપ્રેમ એ જેનો પ્રાણ હોય, તેજ આવા આધ્યાત્મિક તેમજ નૈતિક નિયમો ને જીવનતત્વોના જ્વલંત પુરાવા આપી શકે. સૈકાના આ સર્વોત્તમ ગ્રન્થમાં પશ્ચિમની દુનિયા જ્ઞાનનાં ઉપરી છે, તેના તેના ખોટા ફાંકાને બાબા ભારતીએ છેવટનો ફટકો માર્યો છે. તેના બીજા ભાગમાં કાવ્યમય ગદ્યમાં તેમણે શ્રીકૃષ્ણલીલામૃત ગાયું છે ને 'આત્મ દર્શનો' પ્રગટ કર્યા છે. તે એવાં તો સંગીતમય છે કે આખા અંગ્રેજી સાહિત્યમાં તેવું આત્મસ્પર્શી સંગીત લખાયું નથી.

જીવનપર પ્રકાશ.

(દ્વિતીય આવૃત્તિ)

તેમાં આધ્યાત્મિક પાંચ ભાષણો છે. વાંચનારને જણાશે કે તેની વાણી પ્રેરિત છે, સત્યના પ્રકાશથી ઝગમગતી છે ને પ્રેમના મીઠા રસથી રસેલી છે.

---

૭. આ માળા પ્રગટ કરવામાં દ્રવ્ય કમાવવાનો ઇરાદો નથી રાખ્યો, તેની ઉપજમાંથી તેનું ખર્ચ પુરૂં થઇ રહે તેથી સંતોષ માન્યો છે.

૮. ગ્રાહક તરીકે તમારૂં નામ સત્વર નોંધાવો.

પુસ્તક મળવાનાં ઠેકાણાં:—

[૧] જીવનલાલ અમરસી મહેતા,
પીરમશાહ રોડ, પાનકોરને નાકે;
અમદાવાદ.

[૨] શ્રી પ્રેમાનંદ ગ્રંથમાળા કાર્યાલય,
(અમદાવાદ થઇને) મોડાસા.

સંવત ૧૯૮૧] પ્રત ૧૦૦૦ [સન ૧૯૨૫.

પ્રકટકર્તા: મોહનલાલ વિ. ગાંધી, મુ. મોડાસા.
ધી ગુજરાત પ્રીન્ટિંગ પ્રેસમાં શા. સોમાલાલ મંગળદાસે
છાપ્યું, ઠે. પાંચકુવા–અમદાવાદ.